

YASHIL

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№3

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2026

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 2026-yil, mart.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukurimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikrarov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirathbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhriddinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoirazimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

RAQAMLI IQTISODIYOTDA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI FAOLIYATINING IQTISODIY XAVFSIZLIGIGA TA'SIR ETUVCHI TIZIMLASHTIRILGAN TAHDIDLAR.....	40
Qodirov Tuyg'un Uzoqovich, Nabiyev Bexzod Shavkatovich	
SANOAT TARMOQLARINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSIYA VA TEKNOLOGIK MODERNIZATSIYANING O'RNI	44
Boboqulov Sanjar Bahromqulovich	
YASHIRIN IQTISODIYOTNI BAHOLASHNING USLUBIYOTI VA UNING SOLIQ TIZIMIDA QO'LLANILISHI	49
To'xtabayev Oybek Odilovich	
YASHIRIN IQTISODIYOTNI QISQARTIRISHDA RAQAMLI TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH BO'YICHA ILG'OR XORIJIY Tajribalar.....	56
Ismailov Bobir Salomovich	
TIJORAT BANKLARI INVESTITSIYA FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-NAZARIY JIHATLARI	62
Yangiboyev F.B.	
MINTAQAVIY IQTISODIY SALOHİYATDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI BAHOLASH.....	68
Turayev Og'abek Kaxramonovich	
XORIJIY MAMLAKATLARDA TO'QIMACHILIK KLASSTERLARINI RIVOJLANTIRISH Tajribasi.....	75
Yusupova Feruza Yo'ldosheva	
BANK XIZMATLARI SIFATINI BOSHQARISHNING INTEGRATSION VA ADAPTIV MODEL.....	83
Ibroximov Ilxomjon Shavkatjon o'g'li	
QURILISH TASHKILOTLARI FAOLIYATINING MOLİYAVIY BARQARORLIGINI EKONOMETRIK MODELAR ASOSIDA BAHOLASH	89
Qidirniyazov Ajiniyaz Sherniyazovich	
ICHKI NAZORAT VA KORPORATIV BOSHQARUV TIZIMIDAGI XAVFLARNI BOSHQARISH	94
Islamova Nargiza Mirzaxidovna	
TURIZMNING MINTAQADA IQTISODIY RIVOJLANISHIGA TA'SIRI	104
Rasulova Muxabbat Teshabayevna, Normurodov Sarvar Norboy o'g'li	
O'ZBEKISTONDA INVESTITSİYALARNI JALB QILISH ORQALI INVESTITSION JOZIBADORLIKNI OSHIRISHNING HOZIRGI KUNDAGI HOLATI TAHLILI	111
Begamov S.X.	
RETHINKING JOB CREATION: ONTOLOGICAL AND EPISTEMOLOGICAL FOUNDATIONS OF MACROECONOMIC EMPLOYMENT ANALYSIS.....	116
Zakhidov Azizbek Rustamovich	
HUDUDIY TURIZM KLASSTERLARINI SHAKLLANTIRISH VA ULARNING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH.....	125
Ro'zimova Xusnora Mirzobek qizi	
SUG'URTACHILIK VA O'ZBEKISTONDA SUG'URTA SEKTORINING HOLATI.....	129
O'runboyeva Sotima Alisher qizi	
GO'SHT VA GO'SHT MAHSULOTLARINI SANOAT USULIDA QAYTA ISHLASHDA XORIJIY MAMLAKATLAR Tajribalari.....	134
Xaydarova Sitara Suranbay qizi	
KORXONALAR QIYMATINI BAHOLASH VA BOZOR BAHOSINI SHAKLLANTIRISH METODOLOGIYASI.....	139
Abduraxmanov Sherzodbek Ravshanovich	

KORXONALAR QIYMATINI BAHOLASH VA BOZOR BAHOSINI SHAKLLANTIRISH METODOLOGIYASI

Abduraxmanov Sherzodbek Ravshanovich

University of business and science Toshkent filiali

Iqtisodiyot mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada korxona qiymatini baholashning nazariy asoslari, metodologik yondashuvlari va amaliy jihatlari tahlil qilingan. Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxona qiymatini aniqlash korxonalarni sotish yoki sotib olish, investitsiya jalb qilish, garov operatsiyalari hamda strategik boshqaruv qarorlarini qabul qilishda muhim ahamiyat kasb etishi asoslab berilgan. Tadqiqot jarayonida korxona qiymatini baholashga oid ilmiy adabiyotlar tahlil qilinib, baholash nazariyasining rivojlanishiga hissa qo'shgan yetakchi olimlarning yondashuvlari o'rganilgan. Maqolada baholashning asosiy tamoyillari — foydalilik, o'rin bosish va kutish tamoyillari hamda ularning iqtisodiy mazmuni yoritilgan. Shuningdek, korxona qiymatini aniqlashda qo'llaniladigan xarajat, daromad va qiyosiy yondashuvlarning o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilingan. Baholash jarayonining bosqichlari, iqtisodiy omillarning qiymat shakllanishiga ta'siri hamda baholash natijalarining amaliy ahamiyati ko'rsatib berilgan. Tadqiqot natijalari korxona qiymatini baholash jarayonini takomillashtirish hamda iqtisodiy qarorlar qabul qilishda baholash natijalaridan samarali foydalanish uchun ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: korxona qiymatini baholash, bozor qiymati, baholash metodologiyasi, daromad yondashuvi, xarajat yondashuvi, qiyosiy yondashuv, baholash tamoyillari, investitsiya qarorlari, korporativ boshqaruv, iqtisodiy tahlil.

Abstract. This article analyzes the theoretical foundations, methodological approaches, and practical aspects of enterprise valuation. In a market economy, determining the value of an enterprise is essential for various economic processes such as buying and selling companies, attracting investments, using assets as collateral, and making strategic management decisions. The study examines scientific literature related to business valuation and reviews the approaches of leading scholars who have contributed to the development of valuation theory. The article discusses the main valuation principles, including the principle of utility, the principle of substitution, and the principle of expectation, as well as their economic significance. In addition, the specific features of the cost, income, and comparative approaches used in determining enterprise value are analyzed. The stages of the valuation process, the influence of economic factors on value formation, and the practical significance of valuation results are also considered. The findings of the study provide a scientific basis for improving the enterprise valuation process and for the effective use of valuation results in economic decision-making.

Key words: enterprise valuation, market value, valuation methodology, income approach, cost approach, comparative approach, valuation principles, investment decisions, corporate governance, economic analysis.

Аннотация. В данной статье проанализированы теоретические основы, методологические подходы и практические аспекты оценки стоимости предприятия. Обосновано, что в условиях рыночной экономики определение стоимости предприятия имеет важное значение при купле-продаже компаний, привлечении инвестиций, использовании активов в качестве залога, а также при принятии стратегических управленческих решений. В ходе исследования были проанализированы научные источники, посвященные оценке стоимости бизнеса, и рассмотрены подходы ведущих ученых, внесших значительный вклад в развитие теории оценки. В статье раскрываются основные принципы оценки — принцип полезности, принцип замещения и принцип ожидания, а также их экономическое содержание. Кроме того, проведен анализ особенностей применения затратного, доходного и сравнительного подходов при определении стоимости предприятия. Рассмотрены этапы процесса оценки, влияние экономических факторов на формирование стоимости и практическое значение результатов оценки. Полученные результаты могут служить научной основой для совершенствования процесса оценки стоимости предприятия и эффективного использования ее результатов при принятии экономических решений.

Ключевые слова: оценка стоимости предприятия, рыночная стоимость, методология оценки, доходный подход, затратный подход, сравнительный подход, принципы оценки, инвестиционные решения, корпоративное управление, экономический анализ.

KIRISH

Korxona qiymatini baholash zamonaviy iqtisodiyotning eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida har qanday korxona, tashkilot yoki kompaniya o'z faoliyatini samarali tashkil etish, rivojlantirish va raqobatbardoshligini ta'minlash uchun o'z moliyaviy holatini, aktivlari qiymatini hamda bozordagi o'rnini doimiy ravishda tahlil qilib borishi zarur. Ayniqsa, korxonalarni sotish, sotib olish, qo'shib olish yoki bo'lib tashlash, garovga qo'yish, investitsiya jalb qilish kabi muhim iqtisodiy jarayonlarda korxona qiymatini to'g'ri aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Korxona qiymatini baholash murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, u korxonaning moliyaviy holati, daromad keltirish qobiliyati, bozordagi o'rnini, raqobatbardoshligi, aktivlari tarkibi hamda boshqa ko'plab omillarni har tomonlama tahlil qilishni talab etadi. Baholash natijasida aniqlangan qiymat korxona rahbariyati, investorlar, kreditorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun muhim boshqaruv va investitsiya qarorlarini qabul qilishda ishonchli asos bo'lib xizmat qiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Korxona qiymatini baholash nazariyasining rivojlanishiga katta hissa qo'shgan ko'plab olimlar va tadqiqotchilarning ilmiy ishlari mavjud. Jumladan, taniqli iqtisodchi A. Damodaraning "Investitsion baholash: har qanday aktivlar qiymatini baholash vositalari va usullari" nomli asari ushbu sohada eng nufuzli manbalardan biri hisoblanadi.

Rossiyalik olim V.B. Daskovskiy va uning hamkasblari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda baholash metodologiyasining ayrim ziddiyatli jihatlarini hamda mavjud muammolari tahlil qilingan. Xususan, ularning "Biznesni baholashning yangi konsepsiyasi, yondashuvlari va usullari" hamda "Investitsion loyihalar va biznes qiymatini baholash haqida" nomli maqolalarida amaldagi metodologiyaning ayrim kamchiliklari ko'rsatilib, ularni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

V.F. Laponing "Iqtisodiy qarorlar qabul qilish va boshqaruvda qiymatni baholash usullari va modellari" nomli monografiyasi baholashning matematik modellari va usullariga bag'ishlangan. Mazkur monografiyada baholash jarayonida qo'llaniladigan ekonometrik modellar, statistik usullar hamda ularning amaliyotda qo'llanish imkoniyatlari batafsil yoritilgan.

Yu.V. Kochetkov va boshqa mualliflarning "Integratsiyalashgan korporativ struktura biznesi qiymatini baholashning institutsional yondashuvi" nomli maqolasida baholash jarayoniga institutsional yondashuv taklif etilgan. Mualliflar korxona qiymatini shakllantirishda institutsional omillarning ta'sirini tahlil qilib, ushbu omillarning baholash natijalariga ta'sirini ilmiy jihatdan asoslab berganlar.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Baholash metodologiyasi mulkning qiymatini aniqlashda foydalilik, o'rin bosish va kutish tamoyillariga asoslanadi. Ushbu tamoyillar mulkdor ehtiyojlari, bozor talabi hamda kelajakda kutilayotgan daromadlarni hisobga olgan holda qo'llaniladi. Baholash jarayoni odatda uch asosiy yondashuv — xarajat, daromad va qiyosiy usullar orqali amalga oshiriladi.

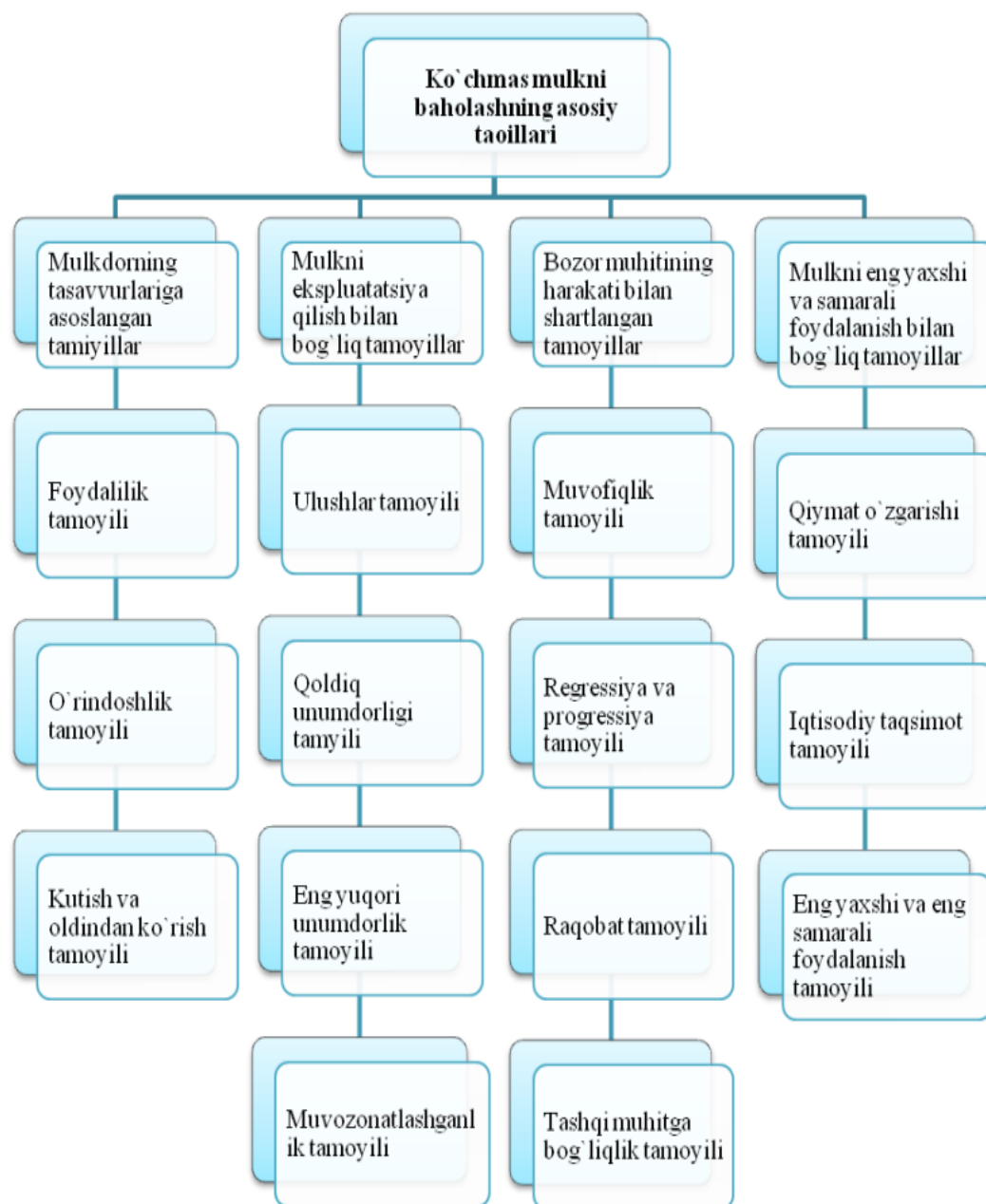
Jarayon yetti bosqichdan iborat bo'lib, masalalarni aniqlashdan boshlab, yakuniy hisobotni taqdim etish va himoya qilishgacha bo'lgan bosqichlarni o'z ichiga oladi. Natijada bozor talablari hamda amaldagi standartlarga mos keladigan ishonchli baho shakllantiriladi.

TAHLIL VA NATIJASI

Baholash jarayonining nazariy asosi baholash tamoyillari tizimiga tayanadi. Jahon amaliyotida baholash tamoyillari odatda to'rtta asosiy guruhga ajratiladi:

- mulkdorning tasavvurlariga asoslangan tamoyillar;
- mulkni ekspluatatsiya qilish bilan bog'liq tamoyillar;
- bozor muhitining harakatidan kelib chiqadigan tamoyillar;
- eng yaxshi va eng samarali foydalanishga asoslangan tamoyillar.

Tamoyillar sonining ko'pligi ularning barchasini bir vaqtning o'zida qo'llash zarurligini anglatmaydi (1-rasm). Har bir holatda asosiy va yordamchi tamoyillar ajratib olinadi. Ushbu tamoyillar bozor iqtisodiyoti subyektlari xatti-harakatlarining umumiy qonuniyatlarini tavsiflaydi. Amaliy sharoitlarda esa turli iqtisodiy omillar ularning namoyon bo'lishiga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatishi mumkin.

1-rasm. Ko'chmas mulkni baholashning asosiy tamoyillari

Mulkchilikning har qanday obyektining qiymatini baholash tamoyillari birinchi guruhining asosiy mezonini uning foydaliligi hisoblanadi. Mol-mulk real yoki potensial mulkdor uchun foydali bo'lsa, u muayyan qiymatga ega bo'ladi. Foydalilik har bir iste'molchi uchun individual bo'lib, vaqt va qiymat jihatidan sifat hamda miqdor ko'rsatkichlari bilan belgilanadi. Biroq bozor iqtisodiyoti sharoitida mulkdor uchun obyektning umumiy foydaliligi, odatda, uning daromad keltirish qobiliyati bilan ifodalanadi. Foydalilik qanchalik yuqori bo'lsa, baholash qiymati ham shunchalik yuqori bo'ladi.

Foydalilik tamoyilining mohiyati shundan iboratki, mulk mulkdorning ehtiyojlarini qondirishga qanchalik ko'proq xizmat qilsa (ya'ni undan foydalanish davomiyligi va samaradorligi yuqori bo'lsa), uning qiymati ham shunchalik yuqori bo'ladi.

Xaridor har doim ham bir xil turdagi mol-mulk bilan cheklanib qolmaydi. Shu sababli mulk qiymatini baholashda yana bir metodologik tamoyil — o'rin bosish tamoyili ajratib ko'rsatiladi. Ushbu tamoyilga ko'ra, ko'chmas mulkning eng yuqori qiymati xuddi shunday foyda beradigan boshqa mulkni sotib olish mumkin bo'lgan eng past narx bilan belgilanadi.

Foydalilik tamoyilidan baholashning yana bir muhim tamoyili — kutish yoki oldindan ko'rish tamoyili kelib chiqadi.

Baholash tamoyillarining ikkinchi guruhi mulkdan foydalanish jarayoni bilan bog'liq bo'lib, ishlab chiqaruvchilarning iqtisodiy tasavvurlariga asoslanadi.

Har qanday iqtisodiy faoliyatning daromadliligi ishlab chiqarishning to'rtta asosiy omili — yer, ishchi kuchi, sarmoya va boshqaruv bilan belgilanadi. Mulkning daromadliligi ushbu to'rt omilning o'zaro ta'siri natijasi hisoblanadi. Shu sababli tizim sifatida mulkning qiymati ko'pincha daromadni baholash asosida aniqlanadi. Mulkni baholashda har bir omilning undan olinadigan daromad shakllanishiga qo'shgan hissasini aniqlash muhim ahamiyatga ega.

Shu asosda ulush tamoyili kelib chiqadi. Ushbu tamoyilga ko'ra, mulkiy majmua tizimiga qo'shilgan har qanday qo'shimcha aktiv, agar u natijada ko'chmas mulk qiymatining oshishiga olib kelib, uni sotib olish xarajatlaridan yuqori iqtisodiy samara bersa, iqtisodiy jihatdan maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Baholash faoliyatining rivojlanishi iqtisodiyotda amalga oshirilayotgan islohotlar hamda O'zbekiston Respublikasida huquqiy-demokratik davlat barpo etish jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasida bozor infratuzilmasining rivojlanishi bilan baholash faoliyati ham bosqichma-bosqich shakllanib bordi va hozirgi kunda iqtisodiyotning mustaqil sohalaridan biriga aylandi. Baholash faoliyati tegishli qonunchilik hujjatlariga asoslanib tartibga solinadi. Ushbu tizim yuridik shaxslarni litsenziyalash, jismoniy shaxslarni sertifikatlash hamda litsenziya talablari va shartlarining bajarilishini nazorat qilish kabi mexanizmlarni o'z ichiga oladi.

1-jadval. Pulning olti funktsiyasi strukturasini

№	1-ustun	2-ustun	3-ustun	4-ustun	5-ustun	6-ustun
Pul funksiyalari	Pul birligining kelgusi qiymati	Pul birligining davr bo'yicha jamg'arilishi	Badal fondi omili	Pul birligining joriy qiymati	Annuitetning joriy qiymati	Pul birligining amortizatsiya ajratmasi
Formulalar	$(1+i)^n$	$(1+i)^n - 1$	$i / ((1+i)^n - 1)$		$1 - [1 / (1+i)^n] i$	$i / (1 - [1 / (1+i)^n])$
Berilganlar	PV, i, n	PMT, i, n	FV, i, n	FV, i, n	PMT, i, n	PV, i, n
Aniqlanuvchi	FV	FV	PMT	PV	PV	PMT
Yechiladigan masalalar turi	Joriy pul so'mmasining kelgusi qiymati	Davr oxirida to'lovlar qiymatining qanday bo'lishi	Kreditning asosiy qismini qoplash normasi	Kelgusida olinadigan pul so'mmasining joriy qiymati	Pul to'lovlarining joriy qiymati	Foizlar va asosiy qarz to'lovini o'z ichiga olgan kreditning davr bo'yicha muntazam to'lovi

Baholash maqsadlariga qarab baholash obyekti uchun bozor qiymati yoki bozornikidan farqlanuvchi qiymat belgilanadi. Baholash obyekti qiymati turlarining qo'llanish sohasi hamda ularning o'ziga xos xususiyatlari baholash standartlari bilan tartibga solinadi. Baholash obyekti baholash odatda pul shaklida amalga oshiriladi.

Baholash obyekti bozor qiymati deganda eng ehtimoliy narx tushuniladi. Unga ko'ra, mazkur baholash obyekti ochiq bozorda raqobat sharoitida, bitim taraflari barcha zarur axborotga ega bo'lgan holda, o'z manfaatlari yo'lida oqilona va ixtiyoriy ravishda harakat qilgan vaziyatda shakllanadi. Bunda bitim narxining shakllanishiga biron-bir favqulodda holat, jumladan, taraflardan birining bitimga majburiy ravishda qo'shilishi kabi omillar ta'sir etmaydi.

Agar baholash obyekti majburiy baholash talabi mavjud bo'lgan normativ hujjatda yoki baholash obyekti baholash to'g'risidagi shartnomada qiymatning aniq turi ko'rsatilmagan bo'lsa, bunday holatda mazkur obyekti bozor qiymati aniqlanishi lozim. Ushbu qoida normativ hujjatlarda baholash obyekti qiymatining turini aniqlashda ushbu Qonunda yoki baholash standartlarida nazarda tutilmagan atamalar qo'llanilgan taqdirda ham amal qiladi. Nazarda tutilgan shartlardan farqli sharoitlarda aniqlangan eng ehtimoliy baho bozornikidan farqlanuvchi qiymat sifatida talqin qilinadi.

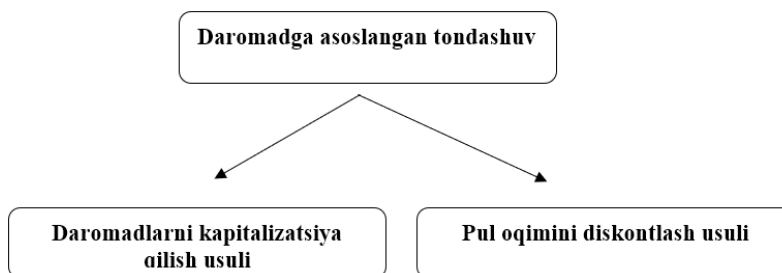
Xarajatga asoslangan yondashuv nisbatan samaraliroq foydalanish, almashinuv, mutanosiblik, iqtisodiy qiymat hamda iqtisodiy bo'linish tamoyillariga asoslanadi.

Uchala yondashuv o'zaro bog'liq bo'lib, ularning har biri bozordan olingan turli ma'lumotlardan foydalanishni nazarda tutadi. Masalan, xarajatga asoslangan yondashuv uchun materiallar va ishchi kuchiga oid ma'lumotlar asosiy baza hisoblanadi. Daromadga oid yondashuvda esa bozor ma'lumotlari asosida hisoblanadigan diskont stavkasi va kapitallashtirish koeffitsiyenti muhim ahamiyatga ega.

Yondashuv uslubini tanlash jarayonida baholovchi oldida turli istiqbollar yuzaga keladi. Hatto mazkur yondashuvlar uchun ma'lumotlar bitta bozordan olingan taqdirda ham, ularning har biri bozorning turli jihatlari bilan bog'liq bo'ladi. Takomillashgan bozorda barcha yondashuvlar yakunda bitta qiymat bahosiga olib kelishi kutiladi. Biroq amaliyotda bozorlar har doim ham mukammal bo'lavermaydi, taklif va talab o'rtasidagi muvozanat ham har doim ham bir xil darajada bo'lmaydi. Ayrim holatlarda potensial foydalanuvchilar yetarli yoki to'liq bo'lmagan ma'lumot bilan ta'minlangan bo'lishi, shuningdek ishlab chiqarish jarayonlari yetarli darajada samarali tashkil etilmagan bo'lishi mumkin.

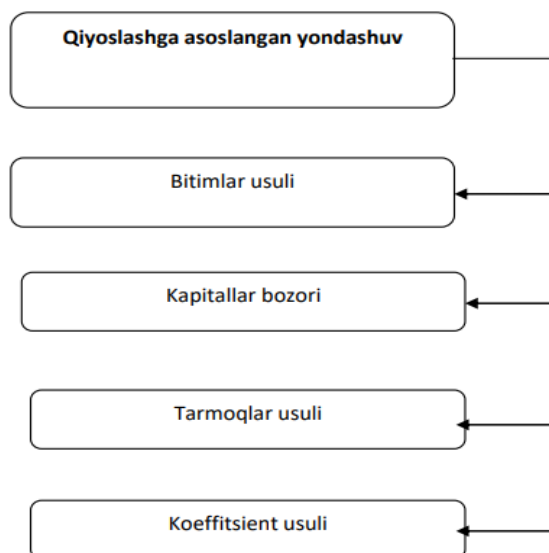
Shu kabi omillar sababli turli yondashuvlar asosida qiymatning turlicha ko'rsatkichlari shakllanishi ehtimoli mavjud. Har bir yondashuvda esa o'ziga xos metodlardan foydalaniladi.

2-rasm. Daromadga oid yondashuv metodlari

Kapital bozori metodi analogik kompaniyalar aksiyalarining bozor bahosidan foydalanishga asoslanadi. Almashuv tamoyiliga ko'ra faoliyat yuritayotgan investor kompaniyani yoki baholanayotgan obyektni tashqi mablag'lar hisobidan moliyalashtiradi. Shu sababli aksiyalari erkin muomalada bo'lgan kompaniyalar haqidagi ma'lumotlar, tegishli tuzatishlar (korrektirovkalar) kiritilgan holda, kompaniya qiymatini belgilashda muhim yo'naltiruvchi mezon sifatida xizmat qiladi.

Mazkur metodda minoritar (nazorat qilinmaydigan) aksiyalar paketlari bo'yicha bitimlar tahlil qilinadi hamda o'xshash kompaniyalarning nazorat paketlarini sotib olish narxlarini solishtiriladi. Bu jarayon kompaniya qiymatini aniqlashda bozor ma'lumotlariga tayangan holda yanada asosli xulosalar chiqarishga imkon yaratadi.

3-rasm. Qiyosiy yondashuv metodlari

Mulkni baholash jarayoni etti bosqichda amalga oshiriladi:

1. Masalalarni aniqlash;
2. Baholashning rejasini tuzish;
3. Ma'lumot to'plash va tekshirish;
4. Baholashning yondashuv va metodlarini tanlash;
5. Oraliq natijalarni kelishtirish va yakuniy xulosasini tayyorlash;
6. Qiymat bahosi natijalari haqida hisobot tayyorlash;
7. Hisobotni takdim etish va ximoya qilish.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mulkni baholashda sotuvchi bilan haridor orasidagi shartnoma asos bo'lib xizmat qiladi. Tashqilotni baholash, shu jumladan, qayta baholash, baholovchi tomonidan sud qaroriga binoan ham amalga oshirilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. I.M. Xushvaqov "Xalqaro obligatsiyalar orqali kapital jalb qilish" Moliya jurnali, 2024-yil 2-son, 10-19 betlar.
2. O.A. Mirzaev, "Kapital bozorining rivojlanish istiqbollari," Iqtisodiyot va moliya, 2023-yil, 4-son, 45-53 betlar.
3. D.T. Karimov, "Kapital bozori va investitsiyalar samaradorligi," Moliya va kredit, 2022-yil, 7-son, 22-30 betlar.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2026. № 3

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
